

**Списък и резюмета на научните трудове
на доц. д-р Пенка Ненова Цонева, представени
за участие в конкурс за заемане на академичната длъжност
„професор“ по 1.2. Педагогика (История на неформалното образование
в България), обявен в ДВ, бр. 34 от 20 април 2018 година**

I. Монографии:

**1. Цонева, П. (2018) Читалищното образование в България 1878-1989.
С., 241 с.**

Монографията, в обем от **241** страници, е **първи** опит за цялостно и многопластово изследване на 111-годишното развитие на читалищното образование като сегмент на българското образование, в частност на неформалното образование в България. Проучването отговаря на открояващата се необходимост от **цялостно** историко-педагогическо изследване на читалищното образование като разновидност на извънучилищното, неформалното образование в българската държава, което по своите мащаби е „най-интегралният културен фактор в нашия живот“, другото „училище за народа“.

Изследването реконструира читалищното образование въз основа на над 210 разнородни исторически извори – архивни, документални, биографични, статистически и други, част от които за първи път представени в публичното пространство, и обособява въз основа на **единни критерии шест основни етапа** в неговото развитие, рамкирано между двете ключови събития – Освобождението на България и началото на демократичния преход и преход в нейната най-нова история. Извеждат се основни **тенденции**, характерни за отделните етапи от развитието на читалищното образование в България, от една страна, и се доказва изследователската **теза**, според която „читалищното образование е неразделно свързано с училищното образование в качеството си на негово своеобразно продължение и обща насоченост – издигане културно-

образователното равнище на народа. То има своя специфика откъм форми, съдържание, времетраене, потребители и структури за осъществяване, вписващи се във възходящата тенденция към масов обхват на различните слоеве от населението (без значение на техните възрастови, политически, верски или професионални различия), към сливане на протичащия в читалището перманентен образователен процес със самообразованието на гражданите в различните области на науката и изкуството. Разгръщащата се тенденция постепенно превръща читалищното образование в уникално явление – в най-масовото извънучилищно образование, което в синтез с паралелно осъществяваната художествена самодейност издига единството и културния възход на нацията през периода 1878–1989 година“.

Преоткриването и преосмислянето на исторически наложилите се читалищни образователни практики и подходи, вписани устойчиво в българската образователна традиция, са насочени към реализиране на **приемственост** в процеса по създаването на съвременна и достъпна читалищна образователна среда и реализирането на образователни програми за различните възрасти и категории население в духа на Националната стратегия за насърчаване и повишаване на грамотността (2014 – 2020), валидираща неформалното обучение и самостоятелно учене.

II. Учебници и учебни помагала:

2. Цонева, П. (2018) Неформалното образование в България 1878-1989. С., 332 с.

Представеният труд е **първият** български учебник по История на неформалното образование в България, предназначен за изучаващите учебната дисциплина студенти и за всички дейци на просветата и културата, развиващи и обогатяващи в XXI век българската образователна традиция. Учебникът, който е в обем от **332 страници**, следва систематиката и изискванията на учебната програма на задължителната

учебна дисциплина *История на неформалното образование в България*, включена в учебния план на откритата през 2008 година във Факултета по педагогика при Софийски университет „Св. Климент Охридски“ **нова специалност** – *Неформално образование*, и предоставя академичен минимум от знания по Нова и Най-нова история на неформалното образование в България.

Посредством приложения комплекс от методи и подходи, включващ теоретичната реконструкция, документалния, архиварския, биографичния и херменевтичния метод в единство с проблемно-историческия и хронологическия подход, се постига **възстановка** на историческия процес и **цялостно** хронологично проследяване и анализ на фактите, събитията и процесите от историята на неформалното образование в България. Селекцията на методите и подходите на проучване е в непосредствена връзка с интерпретирането на явленията и процесите върху историографски синтез и богата изворова база, съдържаща: архивни документи от Централен държавен архив, Архив на Министерството на външните работи, Научен архив на Българската академия на науките, Български исторически архив на Националната библиотека „Св. Св. Кирил и Методий“ и други; официални документи на българското училищно, читалищно, църковно и гражданско законодателство; периодичен печат; статистически справочници на Царство България и Народна република България, и други. Една част от използваните таблици за онагледяване на данни, сведения и факти за явления, процеси и личности, базирани на архивни и статистически документи, получават за **първи** път публичност в настоящия труд.

Учебникът се състои от четири глави: в **първа** глава се извежда общото и особеното в развитието на съдържанието, формите и ползвателите на читалищното образование, характерни за отделните етапи на изследвания период; във **втора** глава се изследват особеностите на

образователно-възпитателната дейност на Църквата през отделните етапи от развитието ѝ в хронологичните граници от създаването на Българската екзархия до началото на демократичния преход на България, както и на спецификата на връзката „Църква – неформално образование“ в условията на Третата българска държава; в **трета** глава се открояват основните тенденции в развитието на съдържанието, формите и ползвателите на образователната дейност на женските дружества през отделните етапи на периода 1878-1989 година; в **четвърта** глава се извеждат тенденции в развитието на формите и съдържателната насоченост на извънучилищното възпитание в детските организации в България през нееднородния период с хронологически граници 1944-1990 година и се откроява забележителното явление в историята на българското образование – постигането с извънучилищни възпитателни средства, форми и методи не само на педагогически, но и на политически цели.

Предназначението на учебника се свързва както с идейното обогатяване на българската историография в историко-педагогическото поле чрез представяне съдържанието на неформалното образование и неговите проявления през отделните етапи на изследвания период и извеждане на взаимната връзка „*формално-неформално образование*“, така и с формирането у студентите на умения да оценяват адекватно практиките на неформалното образование в исторически план и техните съвременни рефлексии.

3. Цонева, П. (2017) Христоматия по история на неформалното образование в България 1878-1989. С., 157 с.

Трудът е **първата** Христоматия по история на неформалното образование, която в обем от **157** страници систематизира тематично и хронологично основните **исторически извори**, реконструиращи обективната картина на образователните явления, процеси и практики,

рамкирани между Освобождението и началото на посттоталитарното развитие на България. Техният прочит позволява на студентите и на други категории обучаеми, изучаващи историята на неформалното образование в България, както и на дейците на образованието в страната да се запознаят посредством първоизточниците със същността на исторически възникналите форми и практики на неформално образование, с ролята и значението им за развитието на образованието у нас през различните исторически периоди, с мястото им в съвкупния образователен процес. По този начин познавателната историографска стойност се **умножава**, защото различните концепции и теоретични реконструкции на българското образование се интегрират с новооткритите извори и емпиричен материал, което довежда до преосмисляне и нови оценки на връзката *църква – читалище – женски просветни организации – техническо и научно творчество на детските и младежки организации*, от една страна, и *образование и образователна традиция*, от друга.

Представените пет вида исторически извори по критерия *тип документ*:

- архивни документи от Централен държавен архив, Архив на Министерството на външните работи; Научен архив на Българската академия на науките, Български исторически архив на Националната библиотека „Св. Св. Кирил и Методий“ и други;

- официални документи на българското училищно, читалищно, църковно и гражданско законодателство;

- периодичен печат;

- статистически справочници на Народна република България, Република България и други,

изпълват съдържанието на четирите глави на Христоматията.

Първа глава – *Читалищно образование 1878-1989*, е структурирана на разделите:

- Читалищно законодателство;
- Форми, съдържание и потребители на читалищното образование;
- Ресурсно осигуряване;
- Взаимодействие на читалището с училището, енорийското свещенство, женските просветни дружества, земеделските кооперации, детските и младежки организации.

Втора глава – *Църквата и неформалното образование 1878-1989*, включва разделите:

- Нормативна база;
- Религиозното учебно съдържание в държавната училищна система;
- Българското учителство и традициите в религиозното обучение;
- Църквата и неформалното образование. Структури.

Трета глава – *Женските организации и неформалното образование 1878-1989*, представя разделите:

- Нормативна уредба;
- Направления на образователна дейност.

Четвърта глава – *Детските и младежки организации и неформалното образование през периода 1944-1989*, съдържа разделите:

- Образователните дейности в „Чавдарче“ и Димитровската пионерска организация „Септемврийче“;
- Димитровският комунистически младежки съюз и Техническото и научно творчество на младежта.

Целта на Христоматията като вид учебно помагало се свързва с формиране на исторически подход и мислене у студентите и читателите при определяне на мястото и значението на формите и практиките на неформално образование в България, с изграждане на умения за обективно оценяване на явленията и процесите в сферата на неформалното образование, възникнали в хода на историческото развитие.

4. Цонева, П. (2018) Неформалното образование в България в извори 1878-1989. – В: Антология *Неформално образование*. Част първа. Унив. издателство „Св. Климент Охридски“, С., 2018 /под печат/.

Публикацията систематизира историческите извори на тематичен принцип и включва три раздела – *Читалищното образование 1878-1989, Църквата и неформалното образование 1878-1989, Женските организации и неформалното образование 1878-1989*. Тя е умален вариант на Христоматията по история на неформалното образование в България, **допълнен с нови архивни единици** /“Кооперация на читалищата в България. Кооперативно сдружение, София, 14 декември 1934“; „Списание „Читалище“; „Стенограма от съвместното заседание на Постоянното бюро на НС на ОФ и Централния съвет на народните читалища, състояло се на 27 април 1955 г.“/ в първи раздел.

Предназначението на учебното помагало има най-малко три измерения.

Първо, надеждните източници и слабо изследваният от историците-педагози досега изворов материал позволяват да се променят редица представи относно мястото и ролята на образователните дейности на народните читалища, църквата, женските дружества, както и относно връзката на тези структури с училищното образование.

Второ, селектираните извори са с историко-педагогическа познавателна стойност и са основание за преосмисляне на съвременните реалности чрез богатия исторически опит на българското образование.

Трето, изворовата база дава аргументи и доводи за открояване на особеното на образователния продукт, предоставян от структурите извън формалното образование, което пряко се съотнася към тъй актуалния в последните десетилетия въпрос за системното представяне на концептуалните и практически измерения на неформалното образование,

дефинирано като такава от проведената Международна конференция на ЮНЕСКО в САЩ през 1967 година.

5. Цонева, П. (2017) Женските дружества и неформалното образование в България 1857-1990. – Българско списание за образование, 2, 2017, с. 6-32.

Мотивът да се представи развитието на образователния продукт на женските организации и неговите ползватели в хронологическите граници от основаването на първото женско дружество до 1990 година посредством исторически извори е свързан с възможността за:

- **цялостен и автентичен** прочит на исторически възникналите образователни форми и практики на женските дружества, неповлиян от автори концепции и реконструкции;
- формиране на **обективна** позиция относно ролята и значението образователната дейност на женските организации в съвкупния образователен процес;
- преосмисляне и **нови оценки** на връзката „женски дружества – неформално образование“, базирани на новооткритите първоизточници.

В тази връзка съставителят е селектирал и представил най-знаковите и значимите исторически извори, които позволят постигането на целта – изворова хронологична реконструкция на връзката „*женски дружества – неформално образование*“ в България през отделните исторически периоди – късно Българско Възраждане (1857-1878), Княжество и Царство България (1879-1946) и Народна република България (1946-1990).

Хронологичният принцип при представяне на първоизточниците улеснява изворовата реконструкция и проследяването на еволюцията на основните направления и форми на образователна дейност на женските

дружества, на общото и особеното на образователните им цели и практики през отделните периоди от тяхното развитие.

III. Студии:

6. Цонева, П. (2017) Тенденции в развитието на читалищното образование в България 1878-1944. – ГСУ, кн. Педагогика, т. 110, с. 38-89.

Изследването е мотивирано с **отсъствие** на цялостно самостоятелно проучване на еволюцията на образователната функция на народните читалища в качеството им на „традиционни самоуправляващи се български културно-просветни сдружения в населените места“ с над 160-годишна история. То въвежда термина „читалищно образование“, с който се назовава образователният продукт на читалищната институция, аналогично на разновидностите образование – училищно образование, университетско образование, неформално образование и т. н.

Проучването осветлява примера на пионерите на читалищното образование, организираното на национално равнище, формите, тематичните направления и ползвателите на това образование и нормативната им база, взаимовръзката *читалищно – училищно образование* и причинно-следствените отношения между цялостното развитие на българското общество и на международните библиотечни структури, от една страна, и развитието на читалищното образование, от друга. Същевременно периодизирането на изследвания 66-годишен хронологически отрязък от време при отчитане влиянието на факторите – вътрешната логика на развитие на читалищното дело и образование, съвременната периодизация на българската история и на българското образование, позволява да се открие специфичното проявление на тенденциите през обособените етапи в развитието на читалищното образование.

7. Цонева, П. (2016) Библиотеките за самообразованието на населението 1878-1944. –Българско списание за образование, 2, с. 6-42.

Проучването извежда основни **тенденции**, свързани с постепенен подем, застои и възход в хронологичното развитие на връзката *читалищна библиотека – самообразование на населението*, изразени в динамиката и посоката на финансиране на библиотечния фонд, движението на количеството и съдържанието на книжния фонд, професионалната специализация на библиотекарските кадри, обхвата и стратификационната структура на посетителите на читалните и библиотеките с цел продължение на училищното образование посредством самообразование и самостоятелно учене, еволюцията на библиотечното законодателство.

Доказва се **тезата**, че перманентното самообразование и самостоятелно учене, които се осъществяват в читалищните народни библиотеки, са неразделно свързани с училищното образование в качеството си на негово своеобразно продължение и обща насоченост, и че този тип самообразование се характеризира с масов извънучилищен обхват на различните слоеве от населението – младежи и пенсионери, работници и държавни служители, учители (90 % от учителите са читалищни дейци) и други категории на интелигенцията, без значение на техните политически, верски, възрастови или професионални различия. Нещо повече. Това самообразование е в пълно съответствие с интересите на ползвателите откъм избор на знания, информация, умения, с доразвитие и обогатяване на светогледа на младите хора. И доколкото в библиотеката изборът на знанията е напълно съобразен с интересите и времевите възможности за самообразование на нейните посетители, читалищните библиотеки се явяват място за самостоятелно учене, училище от друг род и характер – реформаторско по свободния избор на образователно съдържание и перманентно във времето.

Проучването има и своите съвременни **рефлексии**. Читалищната библиотека не е един институт на миналото, заминал си с него, а съществен фактор за самообразование на населението и в настоящето. Специфичната историческа мисия на изследваната културно-образователна институция, развиваща традиционните ценности на нацията по пътя на самообразованието, има своето съвременно предназначение – да бъде активен фактор за осъществяване на дейности за учене през целия живот като продължение на училищното и университетското образование. Тази нейна мисия е свързана с Национална **стратегия** за учене през целия живот и конкретно с последните й два ешалона – неформалното и самостоятелното образование и учене. Още повече, че понастоящем стремежът е доближаване до осреднения за Европейския съюз процент на участие на населението от 25 до 64 г. в неформалното образование, който е 38% при 24 % за България, в условия, когато читалищните библиотеки са един от основните доставчици в сферата на неформалното обучение и самостоятелното учене.

8. Tsoneva P. N. (2016) Origin, Characteristic and Manifestation of the Relation Church-Bulgarian Education 865-927. MODERN APPROACHES IN SOCIAL AND EDUCATIONAL RESEARCH, Los Angeles, 288 s., s. 273-288.

Изследването отваря **нова** страница в българската историография – развитието на връзката на Църквата с българското образование в нейния генезис и първоначален етап. Извеждат се характерът и динамиката на това взаимодействие и се открояват позитивни практики в българската образователна традиция.

Два основни извода с познавателна стойност са в основата на проучването. Първият е свързан с теоретико-философските, организационните, кадровите и географските измерения на приноса на

Българската архиепископия, в единство с държавната власт, за **основополагане** на българското училище и интелектуалните средища през втората половина на IX в., а вторият – с развитието на **книжовното творчество и образованието** в единство с трудния процес на българизация на Църква през културния ни апогей (X в.), отредил на страната ни водеща роля в развитието на славянската писменост и книжнина.

9. Цонева, П. (2016) Развитие на връзката *Църква-българско образование* 1870-1989. – In: Along clio,s ways...topical problems of modern historical sciencep, FACULTY OF EDUCATION, UNIVERSITY OF PRIMORSKA, A. F. M. KRAKOW UNIVERSITY, Koper, 1, 308 s., с. 271-288.

На основата на съдържателен и иновативен синтез се представя характерът и проявлението на връзката *Българска православна църква-българско образование* в Новата и Най-новата история на България с благоприятстващите я фактори и тенденции в нейното развитие.

Ретроспективното изследване има не само историко-познавателна стойност в качеството на „око” за пътя. Многоаспектната събитийна обзримост и историческа обусловеност, надеждните източници и неизследваният от историците-педагози досега изворов материал, позволяват да **се променят** редица неверни представи относно мястото и значимостта на БПЦ за основополагане на българското училище и развитие на българското формално и неформално образование, относно същността на антирелигиозната пропаганда, водена по факторите, нанесли трайни щети върху съзнанието и духовния живот на нацията. Те са в основата на **новия** прочит на българската история, свързан с **преоткриването** на ролята на Българската църква в образователното и училищното дело, с благотворното ѝ сътрудничество и взаимодействие с

българското училище, все с цел въздигане на духовността и нравствените идеали на нацията. Актуализирането на просветителското дело на предшествениците провокира към оценки и самооценки върху съвременното взаимодействие между държавните, църковните и образователни структури и последиците от него за духовно-нравственото формиране на личността и развитие на подрастващото поколение. В конкретен план асоциациите насочват към потребността от обогатяване на връзката *църковна – училищна институция* с ново съдържание и форми на взаимодействие и законодателното им уреждане.

10. Цонева, П. (2015) Връзката *Църква-българско образование* при цар Симеон. – Българско списание за образование, 2, с.12-33.

Предмет на изследване са различните измерения на връзката „Църква – българско образование“ в рамките на 30-годишния период от управлението на цар Симеон, когато завършва процесът на политическо, юридическо, религиозно и културно утвърждаване на България. Съдържанието на основните категории и понятия, използвани в проучването – образование, средновековна образованост, Българска църква и държава, се разглеждат в контекста на епохата – епоха на териториално и военно-политическо могъщество и културен възход на българската държава, наричана с основание *Златен век на българската култура*. Изводите и обобщенията са свързани с предпоставките и факторите за развитието на книжовното творчество, с неговото историческо съдържание и форми, адекватни на степента на грамотност, с образоваността и културата на обществото, с утвърждаването на водещата роля на Църквата при определяне същността и характера на средновековната българска образованост в духа на новата религия и духовни ценности, със създаването на първите теософски трудове от български автори, с

интелектуалната дейност в манастирите и скрипториите, с двустранния характер на взаимодействието *Църква – образование*.

IV. Статии в научни списания:

11. Цонева, П. Читалищното образование на етническите малцинства в България 1944-1956. – Стратегии на образователната и научната политика, 2, 2018.

Изследването е **първи** опит за проучване съдържанието и формите на читалищното образование на етническите малцинства през периода 1944-1956 година и е базирано **изцяло** върху исторически извори и действащи нормативни актове. То реконструира читалищната образователната политика и практика спрямо етническите малцинства в България през изследвания период и откроява основни тенденции в развитието на читалищното образование. Извеждат се **практики и подходи** в качеството на исторически опит за съвременната образователната политика относно приобщаването и десегрегацията на етническите малцинства в една от разновидностите на извънучилищното, неформалното образование – читалищното.

12. Цонева, П. Развитие на извънучилищното възпитание в детските организации 1944-1990. – Стратегии на образователната и научната политика, 5, 2018 /под печат/.

Изследването е историко-педагогическо по характер и прави **нов прочит** на извънучилищното възпитание в детските организации в България, освободен от идеологически нагласи и пристрастия.

Проучването се фокусира върху детско-юношеската организация „Септемврийче“ (ДПО „Септемврийче“). Открояват се **факторите** в развитието на извънучилищното възпитание – общественоекономическото развитие на страната и нейната международна

интеграция, нормативната база, вътрешноорганизационните форми на развитие на детско-юношеската организация, налаганите от политическата власт идеологеми, субектите, осъществяващи ръководство и контрол върху възпитанието. Извеждат се **три основни** тенденции в развитието на формите и съдържателната насоченост на извънучилищното възпитание в детско-юношеската организация в България през периода от 1944 до 1990 година въз основа на богата изворова база.

Представените съвременни рефлексии на изследваните извънучилищни възпитателни практики в детските организации са свързани с приемствеността на половинвековната традиция /освободена от идеологическото си натоварване и декларативност/ при осмисляне на свободното време на децата и юношите и при формирането у тях на добродетели като активност в учението и труда, инициативност, честност и непримиримост към нередностите, твърдост в отстояване на позиция, съзнателност и дисциплинираност, родолюбие и ангажирано участие в живота на общността.

13. Читалищното образование в България 1918-1944. – История, 4, 2018 /под печат/.

Изследването откроява **тенденции** в развитието на съдържанието, формите и ползвателите на читалищното образование, характерни за **най-силния** период от неговото развитие – 1918-1944. Извеждат се **факторите**, залегнали в основата на постигнатия **апогей** в развитието на читалищното образование – вътрешната и международната обстановка, приемането на първия читалищен закон (1927), развитието на читалищното законодателство и на регионалните читалищни структури, теоретичната обосновка на читалищния образователен конструкт и високата степен на интеграция между отделните читалища, земеделските кооперации, женските просветни дружества и училището.

Представят се измеренията на народните четения, достигнали своята кулминация през 1937-1938 г. – **тематичното** им разнообразие и отвореност към специфичните духовни нужди и интереси на местното население, **дистанционният им характер**, позволяващ сказките на учените и обществениците да достигнат до всички региони и селища чрез радиопредаванията, организирането им в **читалищни народни университети** като висша форма на читалищно образование. Аргументиран е качественият скок в развитието на библиотечното дело с количественото нарастване на книжния фонд, с прилагането на международни критерии за подбор на библиографските единици, с перманентната специализация на библиотекарите у нас и в чужбина. Представена е както приемствеността на възрожденските традиционни форми за ограмотяване на неграмотното и полуграмотно население – уреждането на **вечерни училища и курсове**, така и значителният ръст на театралните постановки, кинопредставленията, вечерните седенки и техните посетители. Така се обосновава изводът, че разгръщащата се тенденция постепенно превръща читалищното образование в **най-масовото извънучилищно образование**, което в синтез с паралелно осъществяваната художествена самодейност издига единството и културния възход на нацията през периода 1918-1944 година.

14. Образователната дейност на женските дружества в България 1878-1925. – Предучилищно & училищно образование: управление-възпитание-обучение, 4, 2018 /под печат/.

Изследването откроява, от една страна, **приемствеността** в предмета на дейност на женските дружества – образователното и просветно развитие на жената и нейната обществена изява. Традициите на Възраждането са продължени и в условията на Третата българска държава.

От друга страна, в новите исторически условия (1878-1901) възрожденската традиция е съчетана с ново целеполагане на дружествената дейност – равни граждански и политически права на двата пола и отпадане на образователните ограничения за жените. След учредяването на Българския женски съюз през 1901 г. образователната дейност се издига на ново равнище. Ясно се откроява **тенденцията** към обогатяване на съдържанието на дружествената образователна дейност с нови тематични направления – научно-литературно, социално-законодателно, здравно, професионално-стопанско, професионално-образователно и други, представени в адекватни и многообразни форми, в качеството на своеобразно продължение на училищното образование и фактор за самообразованието на жените в България.

15. Образователната дейност на женските дружества в България 1925-1944. – Предучилищно & училищно образование: управление-възпитание-обучение, 5, 2018 /под печат/.

Изследването, теоретично и историко-педагогическо по характер, е с хронологически граници от средата на 20-те години до средата на 40-те години на XX век. Периодът е **знаков** за образователната дейност на женските дружества, доколкото през втората четвърт на XX век се урежда статутът на женското дружество като юридическо лице, обогатява се целта на дружествената дейност и ясно се обособяват областите на образователната дейност в изработената от Българския женски съюз през февруари 1925 г. **Програма** за дейността на дружествата.

Проучването реконструира посредством исторически извори образователната дейност на женските дружества в един от нейните **най-силни** етапи на развитие. Откроява се **тенденция** на обогатяване на образователното съдържание с нови тематични направления и форми, и на

промяна в структурата на ползвателите на придобиващата все по-масов характер образователна дейност.

V. Статии в сборници (от конференции и юбилейни)

16. Цонева, П. (2018) Обхват на децата от етническите малцинства в училище 1921-1989. – В: Юбилеен сборник на тема: „Детето и педагогиката“, посветен на 70-годишнина на проф. д-р Емилия Василева. Унив. изд. СУ „Св. Климент Охридски“, С., 2018 /под печат/.

Изследваният в статията проблем е актуален и значим, доколкото е в пряка, причинно-следствена връзка с броя на неграмотните в България. Челното място на непосещаващите училище на възраст от 7 до 15 години е на децата от ромски произход – 23,2%, следвани от децата от турски произход – 11,9% и т. н. Реалност, на фона на значителна нормативна уредба, регламентирала като основни принципите на равнопоставеност и недопускане на дискриминация при провеждане на предучилищното и училищното образование, на равен достъп до качествено образование и приобщаване на всяко дете и ученик.

В този смисъл опитът на миналото през периода 1921-1989 година относно обхвата на децата в училище е ориентир в търсенето на адекватни подходи и практики при обхвата на децата от етническите малцинства в съвременното училище в рамките на задължителните образователни степени.

17. Цонева, П. (2018) Въведение. – В: Неформалното образование в България в извори 1878-1989. Антология *Неформално образование*. Част първа. Унив. издателство „Св. Климент Охридски“, С. /под печат/.

Въведението поставя три основни въпроса: за целта и предназначението на учебното помагало, за критериите при подбора на

първоизточниците, значителна част от които са за **първи** път представени в публичното пространство, и за тяхното систематизиране в три логически и смислово обвързани цялости въз основа на конкретни методи и подходи на съставителя на помагалото – хронологически, проблемно-исторически и аналитико-синтетичен.

18. Цонева, П. (2017) Въведение към Христоматията по история на неформалното образование в България. – В: Христоматия по история на неформалното образование в България 1878-1989. С., Изд. Колбис, с. 4-7.

Въведението насочва потребителя към **измеренията на познавателната стойност** на Христоматията по история на неформалното образование в България, систематизираща тематично и хронологично основните извори в историографското поле на историята на неформалното образование. Сред тях са разнородният и автентичен характер на първоизточниците, техният обем – **138** на брой, критериите за подбора им и подходите на съставителя при тяхното групиране в информационни цялости, както и представянето на значителна част от изворите /предимно архивни единици/ за първи път в публичното пространство.

Същевременно Въведението ориентира в композиционната структура на публикацията и в нейната познавателно-приложна стойност, включително и в дидактически план.

19. Цонева, П. (2017) Женските дружества и неформалното образование в България 1857-1990 /въведение към учебно помагало, съставено от исторически извори/. – Българско списание за образование, 2, 2017, с. 6-8.

Публикацията, в качеството си на въведение към учебно помагало,

е кратък **исторически преглед** на развитието на образователния продукт на женските дружества в България и на неговите ползватели в хронологическите граници от основаването на първото женско дружество в Лом през 1857 година до 1990 година. Тя представя още **трите измерения** на **познавателната стойност** на учебното помагало, неговата композиционна структура и информационните масиви, от които съставителя на помагалото е селектирал информационните единици.

20. Tsoneva, Penka (2017) Library education in Bulgaria 1944-1956. Fifteenth International Scientific Conference, Topic: KNOWLEDGE IN PRACTICE 14.12 - 17.12. 2017, Bansko, Bulgaria. - In International journal Scientific papers, Vol. 20. 1, s. 111-114.

Изследването е само една малка **част от опита** за всеобхватно, цялостно проучване на образователния продукт на читалищната институция в качеството на „второ“ българско училище. Предизвикателство пред автора е търсенето на научнообоснован отговор на въпроса как новата обществена роля на читалището като опора на отечественофронттовската власт за обща и политическа просвета, научни знания и художествена самодейност рефлектират върху самообразованието в читалищните библиотеки?

Обобщеният отговор е в **двете проявления на тенденцията** на динамично развитие народното самообразование в библиотеките и читалните през етапа на преход от автономно към идеологизирано читалищно образование (1944-1956). От едната страна е количественият растеж на книжното имущество на читалищните библиотеки и прогресивното нарастване на броя на раздадените книги за домашно четене. За десет години книжният фонд се увеличава повече от три пъти и половина, а книжното богатство постепенно достига равнище на по-равномерно разпределение между селските и градските читалищни

библиотеки. Броят на раздадените книги за домашно четене се увеличава почти шест пъти за шест години. От друга страна, комплектуването в съдържателно отношение на книгите, насочено към паритетно – с по около 20 %, присъствие на марксистката и общественно-политическата литература спрямо селскостопанската и техническата литература, превръща читалищните библиотеки в проводник на партийната политика и идеология. Тенденцията е съпътствана от решаването на два основни проблема, свързани с осигуряването на подходящи помещения за библиотеки и читални и с дефицита на квалифицирани читалищни библиотекари.

21. Tsoneva, Penka (2017) Education interaction between women's associations and national libraries in Bulgaria 1944-1956. Fifteenth International Scientific Conference, Topic: KNOWLEDGE IN PRACTICE 14.12 - 17.12. 2017, Bansko, Bulgaria. -In International journal Scientific papers, Vol. 20. 1, s. 69-72.

Проучването е сред **първите**, реконструиращи посредством исторически извори основните измерения на **образователното взаимодействие** между женските дружества и народните читалища в България и открояващи спецификата на тази взаимовръзка през период, имащ за начална граница радикалната социално-политическа и икономическа промяна в България, настъпила на 09.09.1944 г, а за горна – водоразделната 1956 година между етапа на преход от автономно към идеологизирано читалищно образование (1944-1956) и етапа на експериментиране на държавно-обществения модел на читалищно образование (1956-1968). Същевременно периодът е знаков и за женските дружества, доколкото в края на 40-те години на XX век се конституира Българският народен женски съюз (БНЖС) – единствената масова

организация на българските жени, и се уреждат нормативно формите и методите му на работа.

Проучването на основните измерения на взаимодействието показва, че и двете структури своеобразно продължават училищното образование, образовайки и възпитавайки чрез формите на лекционната просвета и художествена самодейност в духа на ценностите на времето – с цел преодоляване на рисковете от изпадане във вторична неграмотност „женските дружества поемат шефство над училища“ и ограмотяват жените и девойките без разлика на етническа принадлежност, а читалищата продължават традиционната си роля на „едно истинско книжно училище, продължител на училищното образование“ за цялото население.

22. Цонева, П. (2016) Приносът на Иван Д. Шишманов за читалищното образование в България – Научна конференция, посветена на 30-годишнината от създаването на Факултета по педагогика, Унив. Издателство „Св. Климент Охридски“, С., с. 108-117.

По документален път – личен архив и публикации, периодичен печат и единици от ЦДА, се представя само една част от приносите на пионера на организираното на национално равнище читалищно образование и изтъкнат български интелектуалец, литературовед, университетски преподавател, държавник, дипломат и общественик – Иван Д. Шишманов (1862-1928). Те са свързани с обогатяването на формите на читалищното образование с т. нар. *народни четения* и *читалищни народни университети*. Приноси, изразени както в иницирането на тези специфични за българските условия форми за масова просвета на населението, така и в тяхното организиране и личен пример в прилагането им. Приносните моменти са в пряка връзка с ролята на проф. Шишманов като **първостроител** на съюзното начало и първи председател на Съюза на

читалищата в България (април 1911 – април 1922), избран на I конгрес и преизбиран на II-IV конгрес на Читалищния съюз.

Изследването е **първа** страница от предстоящо цялостно проучване на апостолското дело на проф. Шишманов за развитието и обогатяването на читалищното образование. Смыслът на проучването е и в прибавяне на частица признание към делото му за разгръщането на мощно и масово читалищно образование, алтернативно и допълващо училищното, което той сам сравнява и разграничава от аналози в Западна Европа и САЩ и високо оценностява като уникално за българската действителност.

23. Tsoneva, Penka (2016) Reformer in library education. – In: Knowledge in practice, vol. 15.2., Institute of Knowledge Management, Skopje, Macedonia, s. 815-819.

Проучването е **втора** страница от изследването на апостолското дело на проф. Шишманов за развитието и обогатяването на читалищното образование. То реконструира посредством исторически извори идейно обосноваването и практически реализираните от проф. Иван Д. Шишманов (1862-1928) **реформи** в читалищното образование през второто и началото на третото десетилетие на XX век.

Видният български учен и пръвостроител на Читалищния съюз теоретично обосновава и аргументира **идеи**, предпоставящи качествения скок в развитието на читалищното образование след 1911 година. Те са свързани с базирането на читалищното образование върху научна и широка социална база, с обогатяването му със специфичните за българските условия форми за масова просвета на населението – народни четения и читалищни народни университети, с взаимодействието на читалището с кооперациите, с развитието на връзката на народните читалища с училището, професионалните и учителските съюзи,

Родителско-възпитателския съюз, женските просветни дружества и други структури.

24. Tsoneva, Penka (2015) Genesis and First Manifestations of Informal Education in Bulgaria. – Seventh international scientific conference KNOWLEDGE FOR CAPABILITIES AND SKILLS. 4-6. December 2015, Bansko, Bulgaria-In International journal Scientific papers vol 11/1, s. 80-83.

Проучването е **първи** опит в българската историография за идентифициране на корените на неформалното образование в България. Неформалното образование се интерпретира в духа на постановките на Международната конференция на ЮНЕСКО (1967) за формалното и неформалното образование. Отправна точка са и критериите на изследвателя за диференциране на неформалното от формалното образование във философско-педагогически план.

Представят се първите прояви на неформално образование в България – отшелничеството и неговите образователни школи и богомилското образование и книжнина, възникнали през X век и съществували успоредно с официално-каноничното образование и книжнина.

VI. Други

25. Цонева, П. (2015) Развитие на връзката *Българска православна църква – българско образование 865-1989*. С., 410 с.

Трудът е **първи** историко-педагогически опит за представяне на **концепция** относно взаимодействието на Църквата с българското образование и добавяне на акцент към концепцията за институционално обучение в България. Той е базиран върху дисертационно изследване на

12-вековното развитие на връзката *Българска православна църква – българско образование*.

На основата на съдържателен и иновативен синтез се представят генезисът, характерът и проявлението на връзката по време на Първата и Втората българска държава с благоприятстващите я фактори и тенденции в нейното развитие, промяната в съдържанието на връзката в условията на османското господство и през епохата на Българското възраждане, взаимодействието между светското и духовното образование в българското училище и между Църквата и структурите за неформално образование в Третата българска държава, приемствеността и спецификата на връзката през периода на „народнодемократичното” и тоталитарно развитие на България.

26. Студентски теоретичен семинар 2016 /09.05.2016/ – Българско списание за образование, 1, 2016, с. 111-112. www.elbook.eu

Публикацията представя посветения на 30-годишнината от създаването на Факултета по педагогика Студентски теоретичен семинар, както и обединените в пет изследователски полета самостоятелни студентски проучвания върху значими и актуални проблеми от историята и управлението на формалното и неформално образование у нас и в чужбина.

27. Студентски теоретичен семинар 2017 /15.05.2017/ – Българско списание за образование, 1, 2017, с. 75-77. www.elbook.eu

Публикацията представя студентското участие и тематичната насоченост на самостоятелните проблемно-исторически проучвания на 17-те студенти-участници във форума, състоял се през м. май 2017 година.

28. Цонева, П. (2014) История на училищното управление в България – Електронен учебник за дистанционна форма на обучение. Учебникът е достъпен в веб-базираната платформа за дистанционно обучение MOODLE на страницата на курса за електронно обучение по История на училищното управление в България. Учебното съдържание е базирано върху видеолекции, пространни презентации, исторически портфолия, групови проекти, автентични документи и извори, индивидуални и групови задания, тестове и други. Учебникът е интерактивен, със съвременен дизайн и изцяло съобразен с учебната програма.

29. Цонева, П. (2014) Онлайн курс по дисциплината История на училищното управление в България. Електронният курс на обучение е по избираемата дисциплина „История на училищното управление в България“, включена в учебния план на специалност „Педагогика“. Курсът е достъпен в веб-средата MOODLE на страницата на автора. Учебното съдържание на курса е разпределено в 10 теми, въведението към които представя целите на обучението, времевия график, хорариума, начина на изпитване и специализирана библиография.

30. Законът за народното просвещение от 1891 г. – преломен момент в централизацията на училищното управление. – Видеолекция по Онлайн курс по дисциплината История на училищното управление в България.

31. Разгръщане на децентрализацията на регионално и местно ниво на училищно управление съобразно Закона за народното просвещение от 1909 г. – Видеолекция по Онлайн курс по дисциплината История на училищното управление в България.